

En del dör unga

Att minnas de döda genom autoetnografiska analyser

KIM SILOW KALLENBERG är fil.dr i etnologi och verksam vid Södertörns högskola och vid Röda korsets högskola. Hennes forskningsintressen berör makt och identitet, med ett särskilt fokus på framför allt genus och klass. I sitt avhandlingsprojekt, Gränsland: svensk ungdomsvård mellan vård och straff (2016) undersökte hon den statliga tvångsvården av ungdomar, med fokus på behandlingspersonalen vid dessa institutioner och deras yrkeskultur. I ett nytt tvärvetenskapligt forskningsprojekt på Röda korsets högskola undersöker hon tjänstepersoners och frivilligarbetares perspektiv på flyktingars psykiska hälsa och sociala deltagande.

I will tell your story if you die. I will tell your story and keep you alive, the best I can.

(Laleh, *Some die young*)

den här artikeln handlar om två unga mäns livsberättelser, berättade i form av minnen hos dem som finns kvar, och tolkade av mig som forskare. Den handlar om två av mina vänner som inte längre finns kvar för att själva berätta om sina liv.

De dog unga, och det är deras död som varit avgörande för att deras liv nu berättas av mig. Vi som är kvar berättar om dem för att hålla dem vid liv i någon mening. Vi berättar för att försöka förstå vad som hände dem och varför.

Artikeln är en del av en studie som tar utgångspunkt i två personliga upplevelser av förlust och sorg. Studiens kunskapsmål är att med utgångspunkt i två verkliga individers liv nå kunskap om den sociala utsatthet inom vilken de båda på olika sätt levde, och att undersöka vad den utsattheten kan ges för förklaringar. Studien fokuserar klass och genusstrukturer, framför allt med betoning på den slags protestmaskulinitet (Connell 1996; Adler 1992) som ofta artikuleras i maskulinitetskonstruktioner som befinner sig utanför den hegemoniska maskuliniteten.

Genom att ta utgångspunkt i två empiriska fall vill jag ge liv åt människorna bakom statistiken, som dör till följd av psykisk ohälsa och missbruk.

Syftet med artikeln är att nå kunskap om hur två mammor berättar om förlusten av sina barn och om sin sorg, och vidare att undersöka hur de själva förstår och förklarar sina barns död i samtal med mig.

METOD, EMPIRI, TEORI:
ATT MINNAS DE DÖDA

Huvudpersonerna i den här berättelsen är två av mina barndomsvänner; här kallade Noel och Marcus, vilka dog med ett drygt års mellanrum från varandra. Marcus i november 2013, och Noel i januari 2015. De var båda runt 30 när de dog, Marcus något yngre. Som unga spelade de i samma band, de delade vänner och var ibland kära i samma tjejer. Personer i deras närhet beskriver dem som bästa vänner. Båda delade vissa uppväxtvillkor: i en mindre tätort med pendelavstånd till Stockholm, med frånvarande pappor, skoltrötthet, drogmissbruk och ett brinnande musikintresse.

Studien bygger framför allt på kvalitativa djupintervjuer med anhöriga till de båda männen. Jag arbetar även med en autoetnografisk ansats, något jag definierar som en förlängning av de diskussioner som förts inom antropologi och etnologi om forskarens roll som medskapare av sin empiri, och om självreflexivitet som en nödvändig del av det metodologiska arbetet (t.ex. Ehn & Klein 1994; Clifford & Marcus 1986; Geertz 1973 & 1991; Ghodsee 2011; Willis 2000; Wulff 2016). Autoetnografi är ett metodologiskt tillvägagångssätt som erkänner, och använder, subjektiva erfarenheter och känslor i analysen, snarare än gömmer undan dem (Ellis m.fl. 2011:274). Jag menar att det är nödvändigt av etiska skäl att göra mig själv och mina erfarenheter till en del av det som undersöks, för att kunna skriva om mina vänners liv och deras anhörigas erfarenheter. Allt material har tillkommit i dialog mellan mig och forskningspersonerna, utifrån premissen att vi alla är anhöriga till de två avlidna som studien handlar om. Det ska dock tydliggöras att

min position som anhörig är en annan än t.ex. mammornas, dels på grund av att vi var olika nära Marcus och Noel, och dels eftersom jag också har en position som forskare. Jag kan så att säga närma mig döden genom en viss teoretisk distans, vilket inte på samma sätt är möjligt för mammorna.

Den autoetnografiska metoden kan alltså innebära att göra sig själv till en del av det som studeras, och är något som ofta tillämpas när det finns personliga kopplingar mellan forskare och forskningsfält (Atkinson & Hammersley 2007). Autoetnografi kan dock ha två betydelser; dels den jag nyss nämnt som är en form av själv(auto)etnografi, och dels den etnografi som intresserar sig för det autobiografiska temat (Reed-Danahay 1997:2). I den första versionen av autoetnografi analyseras forskarens egna erfarenheter och känslor i relation till empirin och forskningsprocessen. I den andra versionen skrivs enskilda människors biografiska berättelser inom ramen för ett etnografiskt skrivande. Även om forskare som arbetar etnografiskt arbetar med människor, och i sina studier ligger nära mänskliga erfarenheter, så är det sällan som enskilda personer framträder i skrivandet. I linje med Deborah E. Reed-Danahay (1997) så har jag också i den här studien en ambition att överbrygga uppdelningen mellan de båda formerna av autoetnografi, för att problematisera skillnadsskapande mellan självet och samhället och mellan objektivitet och subjektivitet (1997:2). Den här studien är autoetnografisk i båda betydelserna eftersom jag själv är en del av det som studeras och eftersom livsberättelser är vad som fokuseras.

I den här artikeln ska ni få träffa Noel och Marcus framför allt genom deras mammors minnen, men även genom

mina. I den här artikeln vill jag presentera och resonera kring några utdrag ur empirin som jag hittills har samlat in. Analysen är än så länge i en preliminär fas, och texten är därför snarare deskriptiv än teoretisk. Analytiskt är det framför allt ovan nämnda autoetnografiska ansats jag prövar.

Jag hade funderat på att skriva om mina båda vänner under relativt lång tid innan jag slutligen samlade mod att kontakta deras anhöriga. Jag hade sett att deras båda mammor, Agneta och Maria, hade konton på Facebook och valde att kontakta dem där via meddelandefunktionen. Jag tänkte att den kontaktvägen skulle möjliggöra för dem att inte svara om de inte ville. Det var en öppning som jag ville ge dem. Jag var rädd att tränga mig på och osäker på hur min kontakt skulle tas emot. Jag skrev till båda två i maj 2016, och redogjorde för min koppling till Noel och Marcus samt för mitt intresse av att skriva om dem. Agneta svarade, och jag blev hembjuden till henne för ett första samtal i början av juni 2016.

Vi ses i hennes lägenhet och hon bjuder på hemlagad soppa. När vi har suttit och pratat en stund – informellt den första gången utan att spela in samtalet – ringer det på dörren. Det är Maria som kommer utan att veta att jag är där. Jag presenterar mig även för henne och berättar om min idé att skriva något om Marcus och Noel. De är båda glada över att någon vill göra det, de bär båda fortfarande på mycket sorg men beskriver det som att ingen längre är intresserad av att höra på när de pratar om sina döda barn (jfr Lundgren 2006:72, 78 ff). De flesta andra har för länge sedan gått vidare, men de sitter fast i sin sorg och saknad. Ganska omedelbart brister Maria i gråt och säger: ”Det är så jobbigt just nu. Det är så jobbigt på jobbet

så det känns som att mina egna känslor inte får plats”. Agneta säger till mig: ”Du får ju ta att vi kommer sitta här och gråta”. Även jag är tårögd och svarar: ”Det kommer jag med”.

Vi pratar informellt den där första gången i juni 2016, och i augusti genomförde jag sedan en formell intervju med dem båda. Intervjun, som pågick i närmare tre timmar, spelades in och har transkriberats i sin helhet. Det är material från den intervjun som analyseras här.

Intervjun tog formen av ett samtal där vi tre som deltog fyllde på med minnen och egna reflektioner. Jag som intervjuare ställde också en del följdfrågor, främst av typen *när hände det?*, eller *vad tänkte du då?*. När jag läser intervjuutskriften är det uppenbart att mammorna, men även jag, har ett behov av att prata om vad som hände. Redan under de första minuterna säger Maria att hon ofta funderar på vad hon har för del i det som hände. Jag följer upp med en fråga om vilka tankar det är hon tänker då. Jag delar med mig av mina egna minnen, och av mina känslor av sorg och skuld. Så formas vårt samtal gemensamt runt teman som barndom, skilsmässa, missbruk och familjekonflikter. Men även runt vänskap, kärlek, hopp och tro.

AUTOETNOGRAFISKA REFLEKTIONER

Centralt för berättelsen om Marcus och Noel är deras vänskap, och att de också var mina vänner. I detta avsnitt ska jag berätta om vilka de båda var för mig och för varandra. Jag vill här situera mig själv i relation till studiens fokus, och till empirin som används. Först Agnetas minne av när hon träffade Noel första gången:

Jag hade varnat grannarna och fått tillstånd vilka dagar de kunde spela och vilka tider. Marcus spelade trummor, så det lät ju. Det var ett oisolerat garage så det lät ju över hela bostadsområdet. Och det bodde lite pensionärer och så där runt omkring. Så vi tänkte om han får tider, efter skolan kanske, på eftermiddagen. Så vi gjorde upp ett schema. Spelschema. Där han fick banka på där. Och då var det väl något tillfälle, då satt Noel i garaget också. "Det här är Noel, min kompis, vi spelar ihop."

Den tid Agneta beskriver här måste vara ungefär samma tid som jag träffar de båda. Vi bodde i en så kallad håla där vi tyckte att ingenting hände. Jag hade flyttat dit med min mamma och hennes man när jag var elva. När jag träffade Marcus första gången var jag just fyllda tretton och han var tolv. Han gick på en annan skola och vi träffades i samband med ett skoldisco. Marcus blev ihop med en av mina närmaste vänner, och de var ihop några veckor. Jag minns att vi tyckte att Marcus verkade rik. Han hade egna kontanter som han köpte mat i gatuköket för, och ett halsband med ett guldhjärta till sin flickvän. Jag minns att det imponerade på oss. Det var som en försmak av det efterlängtningsvärda tonårslivet som vi föreställde oss, där våra föreställningar grundade sig i amerikansk ungdomskultur med dejter och uppvaktning och första kyssar i biomörker.

Jag måste ha träffat Noel första gången ungefär samtidigt, men det minns jag inte lika tydligt. Jag minns att han vid den här tiden var en pojke full av energi som sällan satt stilla. Noel började sedan i samma klass som flera av mina nära vänner när vi började i sjuan och bytte skola. Marcus gick fortfarande kvar på mellanstadiet i klass sex. Det skulle dröja till årskurs nio innan jag, Marcus och Noel började umgås nära varandra igen även om vi i det lilla samhället naturligtvis ständigt sågs.

Under vårterminen i nian blev jag och min närmaste kompis Elin kära i två kompisar till dem båda. Vi var ett gäng som brukade dricka folköl som någon av de äldre ungdomarna hade köpt ut, eller hembränt som vi köpt för 50 spänn halvlitern i gamla petflaskor. Vi drack "nere på byn" där vi drog omkring med andra vi kände. Vi var ofta hemma hos Marcus, som vid den här tiden hade flyttat ut på landet. Det tog minst en halvtimme att gå till fots nere från det lilla samhället. Det gick sällan några bussar.

Sen kom gymnasiet. Marcus gick kvar ytterligare ett år i högstadiet eftersom han var yngre än oss andra. Jag flyttade äntligen "till stan" som jag hade längtat så efter. Jag fick nya vänner där, nya normer och ideal att förhålla mig till. Jag skämdes för var jag kom ifrån, sa gärna något annat ortsnamn istället som lät lite större och lite bättre i mina öron. Men Marcus och Noel och de andra i det där gänget fanns ändå kvar. Vi träffades ibland på någon hemmafest. Vi pratade i telefon.

De sista åren Marcus och Noel levde, var jag inte nära någon av dem. Jag fick barn ganska tidigt och föll ur den där gemenskapen som mycket var baserad på att dricka och umgås runt alkohol och musik. Jag har dock några fina ögonblicksbilder av dem båda kvar från de sista åren. Marcus när han håller i min nyfödda son. Båda två på min bröllopsfest där de är glada och vi kramar om varandra. En spelning med deras rockband. Framför allt är de båda en del av min uppväxt, min barndom, min ungdomstid. Det är från den tiden jag först och främst minns dem.

Jag ska nu börja berättelsen baklänges med slutet på deras liv. Frågan: *vad var det som hände*, ska besvaras utifrån min och de båda mammornas förståelse av förlop-

pet. Jag gör inga anspråk på att berätta sanningen om vad som skedde. Snarare handlar det om att teckna en bild av de anhörigas versioner av sanningen om Marcus och Noels död.

MARCUS DÖD

En bild på ett trumset. Ett namn och födelse-datum följt av texten: "har lämnat oss i stor sorg och saknad alldeles för tidigt, 4 november 2013. Mamma, pappa, syster, släkt och vänner. *Music is the sound of feelings*" (fältanteckningar).

Det här är en beskrivning av Marcus dödsannons. Orden i kursiv hade han tuerade på sin kropp som en kärleksförklaring till den musik som var en så stor del av hans liv. Av båda deras liv.

När Marcus dör blir jag upprörd av en nära vän. Det är kväll och jag står i mitt kök och lagar mat när samtalet kommer. Min vän frågar: "Vet du om Marcus har dött?" "Dött?" Svarade jag. "Nej det kan han inte ha gjort!" Det hela verkade så orimligt att min första reaktion var fullkomlig vantro. Direkt började jag söka efter information för att få ett definitivt svar. Jag vände mig till Facebook och kunde på Marcus sida se ett flertal kommentarer i form av ett ensamt hjärta, och om att vila i frid. Känslan kom då över mig som ett slag i magen: han var verkligen död. Ryktena om vad som hänt var många. Självmord. En överdos. Hjärtstopp.

Det är först när jag träffar Agneta flera år senare som jag får ett klarare besked om vad det var som hände. Marcus hade dött till följd av kvävning när han var inlagd på en psykiatrisk klinik. Han var där för att få antipsykotisk medicin intravenöst, för att häva de psykotiska besvär han haft i flera år. Agnetas förståelse av

förloppet är att hans kropp inte klarade av den tunga medicineringen, och att läkarna inte förmådde se hans reaktioner i tid.

Agneta berättar om den sista veckan då Marcus var i livet.

Så vi gick och kaka hamburgare och gick på Stadium och handlade lite kläder och så där. Och då var han så dålig. Händerna skakade på honom. Och jag sa, 'vad du skakar Marcus. Är det den nya medicinen?' Ett par veckor innan hade de satt in ännu starkare medicin intravenöst. Han sa, 'nu har de höjt dosen, nu är det här det starkaste de har, sen har de inget värre', sa han, 'så hoppas att det här hjälper'. Vi får verkligen hoppas att det hjälper. Jag blev ju helt förstörd när jag såg hur ungen sitter och bara skakar... jag tänkte det här har jag ju sett på... tungt medicinerade psykipatienter, när jag har träffat folk som ätit tung.. medicin. Så ser man de här, hur kroppen börjar ta slut va, säga upp sig. Men jag sa det, jag hoppas att läkarna... de vet säkert vad de gör. Och sen var det sista veckan. Då hade vi kontakt nästan dagligen i telefon. På lördagen så ringde jag honom och så sa jag det att vill du åka med [sambons namn] till [ortsnamn]? Han ska åka en sväng till [ortsnamn], så kan du åka med så du kommer ut lite och får se dig omkring. 'Nej', sa han, 'jag mår inge bra, jag mår lite illa', sa han, 'så att jag skiter i det'. Ja, ja, men då är det bättre att du vilar. Och på söndagen ringde jag honom och då svarade han inte. Jag tänkte att ja, han... kanske sover eller om det är någonting. På måndag morgon är han död.

Agneta berättar om Marcus skakningar när hon träffar honom en vecka innan han går bort, hon berättar att han till psykets personal har klagat på illamående i flera dagar. Detta har avfärdats som början på en maginfluensa och inte kopplats samman med effekter av medicinen. Det ska senare visa sig i obduktionsrapporten att dödsorsaken var kvävning då Marcus kräkts i sömnen och andats in spyorna. Att detta kunde ske berodde troligen, enligt överläkaren som Agneta talat med, på

att kroppens reflexer var satta ur spel på grund av den tunga medicinen.

Agnetas berättelse är väldigt detaljerad. I detalj redogör hon för varje telefonsamtal, och ord som sades, där på slutet. När jag lyssnar upplever jag själv att detaljerna ger en trygghet; att det känns skönt att få veta mer om vad som hände. Jag har undrat, och många av våra gemensamma vänner med mig. Jag hade ingen egentlig relation med någon av de båda mammorna innan Marcus och Noel dog. Att jag pratar med mammorna nu är en konsekvens av att deras båda söner är döda. Men att de väljer att prata med mig är en konsekvens av att de har levt, och av att jag kände dem då.

När Marcus dör är de båda vännerna osams sedan ett par månader tillbaka. Marcus begravs i början av december och ceremonin hålls i en fullsatt kyrka, men Noel är inte där. Jag är där och reagerar på att både Maria och Noels lillebror är på plats, men inte Noel. En gemensam vän berättar att han åkt hem till den lilla gården där Noel bor vid tillfället för att försöka hämta honom och få honom att följa med, men det är ingen som öppnar när han knackar på.

Jag frågar Agneta och Maria om detta när vi ses; om de vet vad det var som hade hänt mellan de båda vännerna den där sista tiden, och Agneta känner mycket väl till vad som hade hänt. Det hela handlade om att Noel vid den tiden var ren från droger och alkohol och att Marcus hade rökt hasch när de skulle umgås. Detta hade gjort Noel mycket upprörd och Agneta hade fått komma och hämta Marcus efter att Noel hade bett honom dra åt helvete. Agneta och Maria beskriver det som att de båda vännerna sällan följdes åt i sitt mående; att när den ena var uppe var den andra nere och tvärtom.

NOELS DÖD

Drygt ett år efter Marcus död hände det igen. Hur cyniskt det än låter var Noels död – till skillnad från Marcus – i någon mån väntad. Vi var flera vänner som oroat oss för att det nästa gång skulle vara Noels tur. Och så blev det. Detta skapade naturligtvis en enorm skuld bland de efterlevande. Hade vi kunnat göra mer? Jag och mina vänner ägnar timmar åt att resonera kring detta. I samtalet berättar jag också om det för Maria. Jag hoppas att det får henne att känna sig mindre ensam i allt det som hon känner.

Maria känner också skuld. Hon och Noel hade haft ett stort gräl alldeles innan han dog, där Noel bland annat har anklagat henne för att ha misshandlat honom som liten. Hon berättar att han skrev till henne för att be om ursäkt en tid efter deras bråk.

Och sen efter kanske ett par veckor till så kommer det på Messenger att... 'hej mamma' – det här är Noels sista ord liksom, och nu har min dator kraschat så jag vet inte hur jag ska spara det heller – 'jag minns inte någonting av vårt sista samtal vad jag sa och så, men jag minns att jag skrek kärring. Och ett förlåt räcker inte, jag skäms oerhört.' Ehm... 'jag bor i stan nu och jag följer stegen och jag, jag jobbar med det liksom, och jag kanske ska börja jobba på Xcons igen', jag kommer inte ihåg vad han berättade, så i alla fall. Och önskade mig god jul och så. Och... sen tror jag att jag önskade honom gott nytt år. Och sen så ringde ju [lillebror] då den 29:e januari. På eftermiddagen och... 'mamma sätt dig ner'. Vad är det? Och då brast han i gråt. 'Noel finns inte mera'. Jaa.

Noel hittas död på soffan hos en vän. Dödsorsaken är en överdos heroin.

Men när han dog så, jag fattade fortfarande inte att han hade tagit så mycket droger. Och att han gick på heroin. Alltså jag var fullständigt chockad när jag läste papperna från rättsmedi-

cin, för han hade ju inte bara det i kroppen, han hade en jädra massa mediciner också. Det stod en massa ämnen som jag inte kan säga, men det var allt möjligt alltså.

Det var känt för Maria att Noel missbrukat tidigare, men vid tillfället för hans död var det mycket som pekade på att han var ren enligt henne. Han hade ju vid deras sista kontakt skrivit om att han "följer stegen", vilket betyder att han följde ett så kallat tolvstegsprogram för att hålla sig drogfri.

Liksom i Agnetas berättelse om Marcus död, finns i Marias ett fokus på detaljer om ord som sagts eller skrivits. Det som känns obegripligt och tungt att hantera hängs upp på detaljer om sådant de minns och vet.

ATT FÖRKLARA DET OFÖRKLARLIGA

I det här avsnittet ska jag se närmare på de förklaringsmodeller som Agneta och Maria använder sig av för att förstå vad som hände deras söner. Här undersöker jag hur de båda berättar om att deras respektive söner dog i förtid. Vi kommer se hur de båda använder flera olika förklaringar till varför det gick illa för Marcus och Noel.

Båda mammorna har det gemensamt att de börjar berättelsen om sina söner i barndomen, och letar efter förklaringar där. De förstår båda sönernas uppväxttid på ett annorlunda sätt idag jämfört med då, i ljuset av vad som hände senare framträder bilden av barndomen på ett annat sätt. Att berättelserna börjar så är troligen också en konsekvens av de konventioner som präglar berättande och berättelser. Ett förlopp ska berättas från början, från punkten där man tänker att det har startat. De präglas troligen också av mig i si-

tuationen. Att jag visade extra intresse för perioder i Marcus och Noels liv som jag inte visste så mycket om sedan innan.

Under vår intervju beskriver Agneta hur Marcus uppväxt gestaltade sig, med en alkoholiserad pappa, och pekar ut händelser i uppväxten som början på Marcus problem.

Marcus pappa är ju alkoholist. Så han är uppvuxen med en alkoholist hemma. Det präglade oss allihop, jättehårt. Så när de där perioderna kom som man trodde skulle bli den sista varje gång, var ju jättejobbigt, man ser en pappa som förändras från doktor Jekyll till mister Hyde. Fruktansvärt. En människa som börjar säga konstiga saker och så vidare. Och det är klart att det påverkar. Och sen under hela uppväxten, de här löftena som sveks hela tiden och... när vi hade skilt oss och bodde på varsitt håll och Marcus ringde och ville prata lite och fråga hur han mädde så kom det här skuldbeläggningen från pappan då, från Pelle. 'Du bara ringer om du ska'... (härmar en full röst) För han var ju aldrig nykter. Var han nykter kunde han vara trevlig, men det var inte alltid då som han ringde eller som Marcus lyckades ringa. [...] Och grejer han gjorde, alltså... svek. Svek på svek på svek, på alla sätt. Både fysiskt och psykiskt, som naturligtvis sätter hårda spår.

Maria, i sin tur, beskriver att hon under barnens uppväxt ofta var ensam med Noel och hans lillebror; att deras pappa sällan var närvarande. Detta beskriver hon som anledningen till att hon när Noel var elva år bestämde sig för att hon lika gärna kunde leva ensam. Deras skilsmässa blev en svår tid för Maria och barnen. Maria var mer eller mindre samtidigt som separationen skedde plågad av svåra ryggsmärtor på grund av ett diskbräck. Barnen fick i hög grad klara sig själva.

Vid en tidpunkt som är svår för Maria att precisera, men Noel bör ha varit omkring femton år, så blir de osams och kommer sedan inte att prata på flera år.

Han var rörig där alltså. Och vad jag nu då så här med facit i hand fattade ju inte att han hade börjat med droger. Jag fattade inte det! Och det var aldrig någon som sa någonting om det alltså. Till mig. Jag tyckte bara att han var omöjlig liksom. Han löd inte längre och han var sur och störig och grinig liksom. Inte fan kunde jag tänka mig att han... Jag kände aldrig att han luktade alkohol eller någonting. Och inte fasen vet jag vad han tog på högstadiet liksom, men jag läste någonting i en tidning som han var med i... att första gången han drack eller första gången han... så kände han sig, wow, liksom. Han kände sig hemma i det liksom. Och sen gick det väl ut av bara farten.

Tidningen hon syftar på ges ut av ett politiskt ungdomsförbund, och i ett nummer från 2010 intervjuas den då 26-åriga Noel om sin tid i fängelse. Han har då suttit inne i ungefär ett år, fördelat på fyra olika vändor. I artikeln står följande att läsa om Noels uppväxt och hans första kontakt med alkohol och droger:

Det har alltid hänt grejer kring Noel, ända sen han var liten. Han hade svårt att sitta stilla, stökade och mobbade. Första gången han var full blev han ett med universum.

– Jag slutade spela hockey, det enda som var intressant var att supa, sen att röka brass.

Även om Maria vid tidpunkten då hon och Noel blir osams inte förstår att han troligen redan har börjat missbruka både alkohol och droger så får hon insikt om detta senare. Hur hon i efterhand förstår Noels beteende och mående som tonåring, tolkas genom det hon i efterhand har fått reda på. Kanske hoppas hon också på att jag ska ge henne mer konkreta svar på frågan om hur hans tonårstid egentligen var. Men även om jag var en del av Noels liv vid den här tiden så förstod jag inte då så mycket om det som i efterhand kan förstås som hans begynnande missbruk.

Marias kontakt med sin äldsta son

kommer sedan att fortsätta vara mycket sporadisk ändå fram till hans död. Det går flera år utan att de överhuvudtaget har någon kontakt. Inte heller hans pappa verkade ha så mycket koll, om man lyssnar till Maria och Noels vänner. I långa perioder bodde Noel själv i pappans lägenhet, eller hos någon kompis. Det fanns då ingen vuxen som visste vad han gjorde eller vem han umgicks med. Maria känner sig besviken på att hon har varit den som försökt och som funnits där när hennes söner var små, men att hon trots det uppfattar att hon blivit bortvald till förmån för pappan.

Jag känner att jag har alltid varit själv med dem, bägge två. Jag har fått tagit huvudansvaret. Och Noel har liksom velat åt pappas håll hela tiden. Inte hela tiden, men när han blev lite större.

En annan orsaksförklaring som båda mammorna använder sig av för att förstå vad som hände deras söner är att lägga delar av skulden på samhället, och framför allt på vården. Agneta berättar om den ilska hon känner gentemot psykiatrin, och det hon uppfattar som en felbehandling Marcus blev utsatt för när han var inlagd. Maria är starkt kritisk till att läkare har skrivit ut mediciner till Noel trots att han, som hon uttrycker det, lider av en ”beroendesjukdom”.

Sen gav de ju honom ADHD-medicin också, såna här Ritalina, och det talade han om för mig att de kunde han inte ta för då var han helt borta. Han bara såg att någon satt och prata men han var ju bara... ja helt avstängd liksom. Så det slutade han med då, så jag vet inte vad... sen undrar man ju, har han själv vart ute på svarta börsen och köpt mediciner eller har läkarna skrivit ut såna här mediciner åt en unge med ADHD som dessutom har suttit inne och har beroendesjukdomen liksom. Det får man

nämligen inte göra. Man kan inte skriva ut någonting till en som har beroendet liksom, till alkohol och tabletter och sänt. För det... (Agneta: Görns hela tiden) Ja det görs hela tiden ja.

Det är en frustration hos både Agneta och Maria att vara mamman som är nära och får ta ett så stort ansvar samtidigt som de aldrig riktigt visste vad som pågick i deras söners inre. Vad de kände och tänkte och gjorde, och aldrig berättade om för dem. Detta återkommer de båda till flera gånger under intervjun: hur man som mamma inte vet och inte släpps in. Detta går också att tolka i ljuset av hur män och kvinnor förväntas tala om känslor, där kvinnor förväntas vara mer öppna och män mer kontrollerade (jfr Lundgren 2006).

Även vänskapen mellan Marcus och Noel används som förklaring till varför det gick snett. Båda mammorna är överens om att deras söner inte var riktigt bra för varandra, men det är framför allt Agneta som återkommer till ämnet vid upprepade tillfällen. Det har t.ex. framgått för Agneta, när hon läst brev som Marcus skrivit till Noel när denne satt i fängelse, att Noel försett Marcus och andra med droger under perioder.

Efter Marcus hade gått bort, jag håller på och rensar här bland hans grejer så läser jag breven. Noel har försett killarna, han var ju mer extrovert än Marcus och försåg dem med droger. Så Marcus gick ju på torken när Noel inte var här. Marcus kunde inte fixa själv, så det var Noel som fixade. Och det syntes ju i breven. [...]

Sen slängde jag... De här måste jag bara bränna de här breven, jag orkar inte ha dem runt mig. Ens. Det är så tråkigt, en sån sorglig... Som mamma så fattar man ingenting.

Återigen framträder känslorna av hopplöshet och av att inte ha kontroll som mamma över vad ens barn gör och tänker. Agneta ger uttryck för detta i sin beskriv-

ning av att inte veta vad som egentligen pågick. Jag uppfattar att det finns en sorg i att i efterhand se sitt barn, och det som hände, i ett annat ljus. Att den nya informationen förändrar den bild som fanns där sedan innan.

DISKUSSION

I den här artikeln har jag redogjort för hur två mammor som förlorat sina barn berättar om sin förlust och undersökt hur de förklarar vad det var som hände deras söner. Förklaringarna till varför det gick illa är flera. Mammorna pratar bland annat om orsaker i barndomen, om misstag gjorda av vården, och om destruktiva vänskapsrelationer, för att förstå sönerns död. Även min förståelse av vilka Marcus och Noel var spelar en roll här. Att jag var deras vän är en förutsättning för att samtalet överhuvud taget äger rum och tar den form det gör. Intervjun som ligger till grund för den här texten tog inte formen av fråga-svar, utan mer av att vi gemensamt berättade minnen och erfarenheter och skapade ett anhörignarrativ tillsammans.

Artikeln är mer deskriptiv än teoretisk i sin ansats, men jag ser öppningar till mer teoretiskt inspirerade analyser att gå vidare med. Den autoetnografiska ansatsen ser jag som fruktbar att bygga vidare på. I ett känsligt fält som detta, där missbruk, psykisk ohälsa, och annan social utsatthet är centrala spår är autoetnografi ett sätt för mig som forskare att också sätta något av mig själv på spel i analysen. Det kan minska avståndet mellan det objektiva forskarjaget och den subjektiva människan, vilket är en av autoetnografins ambitioner (Reed-Danahay 1997:2).

Likaså finns potential att gå vidare med

analyser av klass och maskulinitet i relation till affekt utifrån detta material. Dessa analytiska redskap kan t.ex. användas för att förstå hur de båda människors eget känslöarbete tog sig vägar som både ligger i linje med normer och utgör brott mot dem. Protestmaskulinitet är Raewyn Connells (1996) begrepp för att problematisera hur personer med manligt kodade kroppar kan använda sig av praktiker som t.ex. vårdslös bilkörning eller våld för att hantera känslor av upplevd maktlöshet (1996:137; jfr Silow Kallenberg 2016:166). Det handlar om ett överdrivet anspråk på den slags makt vi förknippar med maskulinitet, och artikulerar både makt och maktlöshet samtidigt. I linje med Foucault skulle man kunna argumentera för att män som obehindrat tar plats inom ramarna för den normativa maskuliniteten inte behöver använda sig av överdrivet maskulina uttryck och praktiker, som t.ex. våld. Av olika skäl, och på olika sätt, gällde detta inte för Marcus och Noel.

REFERENSER

- Adler, Alfred, 1992. *Understanding Human Nature*. Oxford: Oneworld.
- Atkinson, Paul & Hammersley, Martyn, 2007. *Ethnography: Principles in Practice*. Milton Park. Abingdon & Oxon: Routledge.
- Clifford, James & Marcus, George (eds.), 1986. *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*. Berkeley & Los Angeles: University of California Press.
- Connell, Raewyn, 1996. *Maskuliniteter*. Göteborg: Daidalos.
- Ehn, Billy & Klein, Barbro, 1994. *Från erfarenhet till text: Om kulturvetenskaplig reflexivitet*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Ellis, Carolyn; Adams, Tony E. & Bochner, Arthur P., 2011. "Autoethnography: An overview", i: *Historical Social Research*, vol. 36, nr 4(138). GESIS – Leibniz Institute for the Social Sciences.
- Geertz, Clifford, 1973. *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.
- Geertz, Clifford, 1991. "Tjock beskrivning: För en tolkande kulturteori", i *Häftet för kritiska studier* 24(3).
- Ghodsee, Kristen, 2011. *Lost in Transition: Ethnographies of Everyday Life after Communism*. Durham: Duke University Press.
- Lundgren, Britta, 2006. *Oväntad död – förväntad sorg: En etnologisk studie av sörjandets processer*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Reed-Danahay, Deborah E., 1997. "Introduction", i: Reed-Danahay, Deborah E. (ed.), *Auto-Ethnography: Rewriting the Self and the Social*. Oxford & New York: Berg.
- Silow Kallenberg, Kim, 2016. *Gränsland: Svensk ungdomsvård mellan vård och straff*. Huddinge: Södertörns högskola.
- Willis, Paul, 2000. *The Ethnographic Imagination*. Cambridge: Polity Press.
- Wulff, Helena (red.), 2016. *The Anthropologist as Writer: Genres and Contexts in the Twenty-first Century*. New York: Berghahn Books.

SUMMARY

*Some Die Young
Remembering the Dead Through
Autoethnographic Analysis
(En del dör unga
Att minnas de döda genom
autoetnografiska analyser)*

This article is about personal experience of death and grief. The aim is to gain knowledge on how two mothers talk about losing their adult children, and about their grief. The aim is further to investigate their understandings of why their children died, as it is discussed in relation to the author.

Methodologically, an autoethnographic approach is used. An in-depth interview with two grieving mothers is analysed, where the author is also a part of creating the narrative of the two dead men (their sons): Marcus and Noel. The author is also a part of the field in itself, since Marcus and Noel were both her childhood friends.

Marcus died while being under treatment in a psychiatric ward. Noel died from an overdose of heroin. Both of their deaths were to some extent

unexpected, and definitely untimely. In the article narratives about how they died is presented and analysed.

Further, the different explanations to why Marcus and Noel died, expressed in the interview, are discussed. Here the mothers talk about childhood experiences, negative relationships, and substance abuse, as possible explanations to their untimely deaths.

Other possible analytical trends to investigate in the empirical material could be protest masculin-

ity, class and affect. These possibilities for further analysis are discussed in the final part of the article.

Keywords: autoethnography, personal experience, death, grief, protest masculinity.

Kim Silow Kallenbeg is PhD in ethnology, Södertörn University, Huddinge, and postdoctoral fellow at the Swedish Red Cross University College, Huddinge, Sweden.

Laleh, Some die young.